

„Obtížné cizinky“

„Univerzum závazku je okruh jednotlivců a skupin, vůči nimž je člověk povinován závazky, na něž se vztahují pravidla, a pro něž platí, že je-li jim ublíženo, společenství vyžaduje nápravu křivdy.“

Helen Feinová¹

KLÍČOVÉ OTÁZKY

- » Jak se z občana stane vyhnanec/uprchlík?
- » Kdo má odpovědnost za uprchlíky a vyhnance?
- » Má někdo povinnost se o ně postarat? Kdo podle vás?

ÚVODNÍ TEXT

V říjnu roku 1938 došlo, v souladu s dohodou Německa, Itálie, Francie a Velké Británie v Mnichově, k obsazení českého a moravského pohraničí německou armádou. Československo ztratilo pětinu svého území a zhruba 3,5 milionu obyvatel. Lidé žijící v obsazeném pohraničí – v Sudetech, se rázem ocitli na území státu, ve kterém již pět let vládli nacisté, tve státě, ve kterém vystupovat proti nacistům znamenalo hazardovat se životem, ve státě, ve kterém kromě jiných nařízení platily i rasistické zákony. Mnozí z nich tak byli vydáni v nebezpečí. Někteří se rozhodli Sudety opustit: Češi, demokraticky smýšlející Němci, Židé. Ti byli, zvláště po událostech „křišťálové noci“², ze Sudet přímo vyháněni. Ochota přijímat uprchlíky před nacismem však byla v Evropě v roce 1938 téměř nulová. Výjimku v tomto směru nepředstavovalo ani Československo.

Pro úvod do tématu použijte text:

➔ **Velké a malé dějiny > Doma na cestě? > Uprchlíci ve vlastní zemi, s. 248**

¹ Helen FEINOVÁ: „Accounting for Genocide“, *Holocaust a lidské chování. Čítanka textů*, Praha 2003, s. 4.

² V noci z 9. na 10. listopadu 1938 v celém Německu vypukl protizidovský pogrom, který bývá označován jako „křišťálová noc“. Pogrom symbolizoval a urychlil vyostření nacistické protizidovské politiky v roce 1938.

Svízelnou situaci uprchlíků a vyhnanců ze Sudet dobře ilustruje příběh, který můžeme vyčíst ze zprávy okresního úřadu v Kralovicích z 18. listopadu 1938:

„Věc: Židovští uprchlíci z Nečtin.

[...] Žid Walter Kohn a jeho konkubina³ Františka Friedová, kteří byli vystěhováni z Nečtin na naše území, dosud se nacházejí na silnici u říšskoněmecké celní závory. Tito jsou podporováni jejich souvěrci z Manětína⁴. Nábytek těchto vystěhovalců byl dosud složen na vozech rolníků z Nečtin.

Dne 16. 11. 1938 o 9.40 hod. vyrozuměla říšskoněmecká finanční stráž konající službu u celních závor na silnici k Nečtinám naší hlídku SOS.⁵ [...], že obdrželi od svých představených finanční stráže v Nečtinách rozkaz, aby během jedné hodiny byly uvolněny povozy patřící rolníkům v Nečtinách [...] a dodala, že když se tak nestane, nábytek bude složen do příkopu a vozy si odvezou do Nečtin.

[...] Jelikož žid Walter Kohn výzvu říš. něm. fin. stráže neuposlechl a nábytek z vozu dobrovolně nesložil přikročila k tomuto složení říš. něm. fin. stráž v počtu 8 osob a to v čase o 11.20. [Neozbrojená Říšská německá finanční stráž] za tímto účelem přešla, proti vůli naší hlídky, na naše území za celní závory, složila nábytek do silničního příkopu a vozy odtáhla do Nečtin.

[...] Velitel roty por. Procházka dotázal se přítomného říš. něm. fin. strážníka, proč žid Walter Kohn a jeho konkubina Františka Friedová vystěhování z Nečtin byli, když do Nečtin domovským právem⁶ přísluší, dostal odpověď, že říš. něm. vláda neuznává žádného státního občanství židovských obyvatel a považuje je za cizozemce bez ohledu na to, zda jsou příslušní do zabraného území neb ne.

[...] Při tomto vyšetřování bylo zjištěno, že do Manětína přišli dne 16. 11. 1938 as o 1.30 hod následující židovští občané a to Siegfried Zentner, nar 1885, jeho manželka Ema Zentnerová, nar. v roce 1886 [...] a také Hana Bergmanová, roz. 1885 [...]. Obě ženy byly zadrženy a vyslechnuty Stráží obrany státu. Siegfried Zentner stačil před zadržením odjet vlakem do Plzně za svým bratrem.

[...] Ženy vypověděly, že v noci na 16. 11. 1938 byly ony a Siegfried Zentner říšsko německou finanční stráží převedeni lesem z Nečtin, kde bydleli, k hranici nad Manětín a pobídnutí, aby pokračovali sami na české území. Svůj skromný majetek měli naložen na dvou vozících. Manžel Hany Bergmannové byl zatčen a odveden neznámo kam.

[...] Obě ženy byly později jako obtížné cizinky českými četníky vyvedeny z Manětína na hranici a odeslány na německé území. Totéž bude provedeno se Siegfriedem Zentnerem, jakmile se vrátí z Plzně do Manětína.⁷

Originální dokument:

➔ **Velké a malé dějiny > Doma na cestě? > Uprchlíci ve vlastní zemi > Zpráva okresního úřadu v Kralovicích o překročení hranic židovskými uprchlíky z Nečtin, s. 265–266**

- 3 Výraz konkubina (konkubína) označuje ženu, která žije s mužem v nesezdaném svazku. Dnes bychom řekli družka.
- 4 Obec Nečtiny v západních Čechách se po záboru Sudet německou armádou v říjnu 1938 stala součástí Německa, zatímco sousední obec Manětín zůstala na českém území.
- 5 Stráž obrany státu. Německá Finanční stráž, stejně jako československá Stráž obrany státu, byly policejní sbory, které dohlížely na dodržování státní a celní hranice.
- 6 Domovské právo bylo právo na nerušený pobyt v obci a na chudinské zaopatření. Získal ho každý, kdo se narodil v obci, kde měl toto právo jeho otec, také žena přivdaná do obce, kde měl toto právo její manžel. Domovské právo mohl rovněž udělit obecní úřad, nebo ho člověk získal služebně (četník, poštovní apod.). Toto právo bylo v českých zemích v platnosti od poloviny 19. do poloviny 20. století.
- 7 Národní archiv, Presidium Zemského úřadu v Praze, Protizidovská opatření, k. 938.

METODICKÁ ČÁST

- » Časová dotace: 90 minut, doporučujeme vyučujícím upravit citlivě délku pracovních textů podle schopností jejich žáků, stejně tak volit a měnit učební strategie a metody podle svých pedagogických zkušeností
 - » Způsob práce: čtení s porozuměním, skupinová práce, práce s prameny
 - » Klíčová slova: druhá republika, reakce na uprchlíky, vyhnání, uprchlíci, Sudety
1. Uveďte lekci: můžete použít úvodní text, nebo jiný podobný.
 2. Rozdělte studenty do trojic a vyzvěte je, aby přečetli dokument následujícím způsobem: První z trojice přečte nahlas první část dokumentu, ke značce [...], druhý okomentuje to, co první přečetl. Komentářem může být otázka, vyjádření pocitu, konstatování, pokus předpovědět, jak bude příběh pokračovat, asociace, přirovnání apod. Třetí pokračuje ve čtení tam, kde první přestal, první komentuje, druhý čte a tak dále až do konce textu. Tato metoda nabízí možnost vytěžit maximum z písemného textu, obohatit se již v průběhu četby o postoje a názory spolupracovníků, umožňuje vyslovit otázky a předejít nepochopení.
 3. Zeptejte se studentů na to, co je při četbě dokumentu zaujalo. Přesvědčte se, že příběh pochopili, případně načrtněte na tabuli či flip stručnou osnovu.
 4. Poté vyzvěte tytéž trojice, aby se zamyslely nad následujícími otázkami:
 - » *Do jaké situace se dostali Židé v tomto příběhu? Jak byste tuto situaci (jejich postavení) co nejužitečněji charakterizovali?*
 - » *Jak byste výstižně popsali postoj českých a německých úřadů, které s tímto případem přišly do styku? Podle čeho se podle vás rozhodovaly?*
 - » *Vytvořte tomuto příběhu přiléhavý název.*
 5. Během závěrečné diskuse přečtěte (nebo poskytněte) studentům citát z úvodu lekce. Zeptejte se studentů: *Komu podle nich vyhnanci ze Sudet patřili do univerza závazku? Komu měli patřit? Kde se stala chyba?*